

**Een archeologisch bureau-onderzoek en
een inventariserend veldonderzoek (IVO)
voor planlocatie Raadhuisstraat 114 t/m
122 te Hoogerheide, gemeente
Woensdrecht (N.-Br.)**

S.A. Mulder & H. Buitenhuis

ARC-Rapporten 2006-86

Groningen
17 april 2007
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO) voor planlocatie Raadhuisstraat 114 t/m 122 te Hoogerheide, gemeente Woensdrecht (N.-Br.)

ARC-Rapporten 2006-86
ARC-Projectcode 2006-248

Opdrachtgever
Woningstichting Woensdrecht, dhr. C.A.M.J. Mol
Bevoegd gezag
Provincie Noord-Brabant
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer bureau-onderzoek
19191
ARCHIS nummer booronderzoek
19244

Tekst
S.A. Mulder & H. Buitenhuis
Afbeeldingen
B. Schomaker
Redactie
A. Ufkes
Eindredactie
J. Schoneveld

Status
definitieve versie

Autorisatie — J. Schoneveld

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 17 april 2007

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In het kader van het voornemen van de gemeente Woensdrecht om de Raadhuisstraat een economische, stedenbouwkundige en architectonische impuls te geven, heeft Woningstichting Woensdrecht het plan opgevat om op een locatie aan de Raadhuisstraat 114 t/m 122 zowel commerciële ruimten als appartementen te realiseren. In verband met het opstarten van de artikel 19 procedure dient voorafgaand aan de werkzaamheden een archeologisch onderzoek op het terrein uitgevoerd te worden. Dit is in overeenstemming met het Verdrag van Malta, dat op Europees niveau de bescherming van het cultureel erfgoed beoogt.

In opdracht van Woningstichting Woensdrecht te Hoogerheide heeft Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) dit archeologisch onderzoek uitgevoerd. Een archeologisch bureau-onderzoek is op 26 en 27 september 2006 verricht door mw. drs. S.A. Mulder, het inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een geo-archeologisch booronderzoek en waar mogelijk een aanvullende oppervlaktekartering vond plaats op 29 september 2006 door dr. H. Buitenhuis en M. Boltje. Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld worden in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1¹ en de richtlijnen voor geo-archeologisch onderzoek van de provincie Noord-Brabant.²

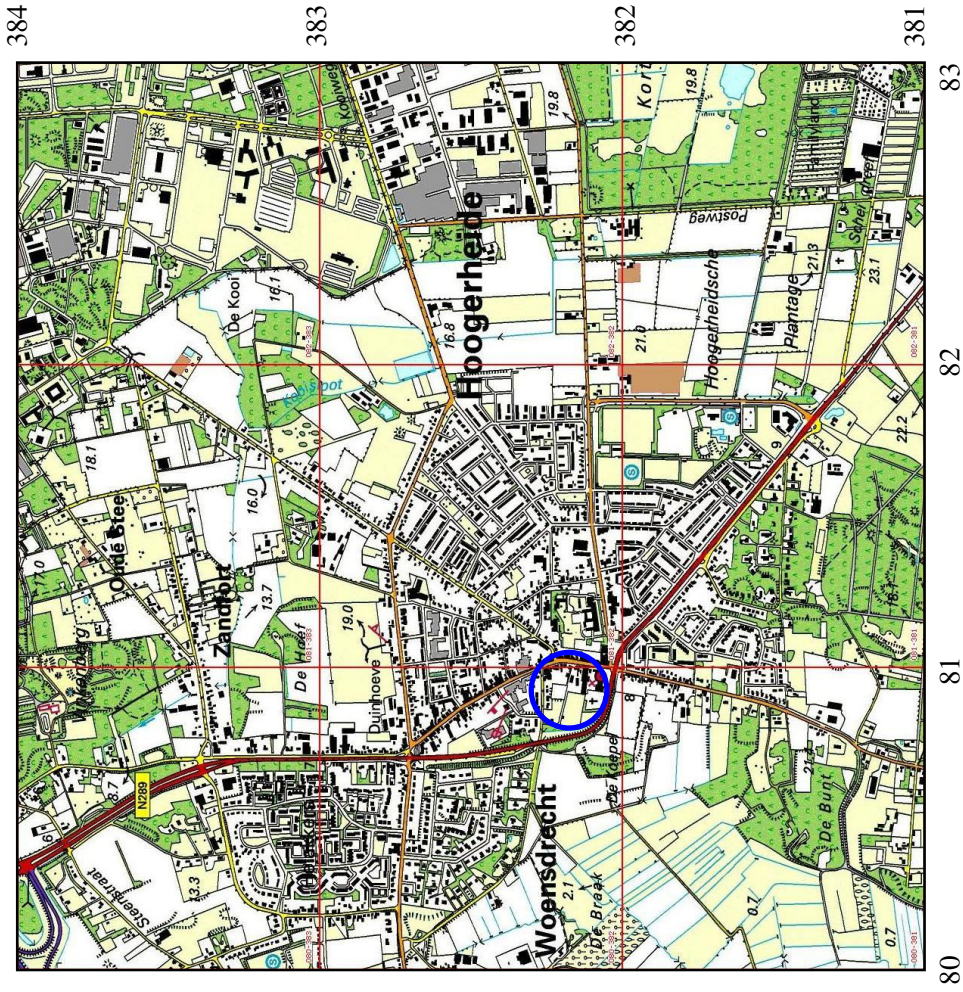
1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

De projectlocatie ligt aan de Raadhuisstraat aan het begin van het winkelgebied van dorpskern van Hoogerheide in de gemeente Woensdrecht (afb. 1). De bebouwing maakt deel uit van de historische structuur van het dorp. Het plangebied zal voor een groot deel worden gebruikt voor de aanleg van nieuwe commerciële ruimte, hierboven zullen in twee bouwlagen 24 appartementen worden gerealiseerd. Onder het nieuwbouwcomplex zal een parkeerkelder worden aangelegd, waardoor de bodemversturende ingrepen een minimale diepte van 4 m beneden het huidige maaiveld zullen bereiken. De oppervlakte van de gehele projectlocatie bedraagt bij benadering 3750 m², de winkelruimte op de begane grond circa 2350 m². De thans op het terrein aanwezige bebouwing zal worden gesloopt. Tevens zal de huidige bebouwing het archeologische booronderzoek aanzienlijk bemoeilijken, zodat het niet mogelijk is volgens een strak grid te werken. Het onderzoeksterrein omvat het huidige vijftal percelen:

- Raadhuisstraat 114 (kadastraal nummer 1097)
- Raadhuisstraat 116 (kadastraal nummer 2276)
- Raadhuisstraat 120 (kadastrale nummers 3482 en 3483)
- Raadhuisstraat 122 (kadastrale nummers 1196 en 3539)
- Perceel achter Raadhuisstraat 124 (kadastraal nummer 2848)

¹De inhoud van de KNA kan worden geraadpleegd op www.sikb.nl

²'Minimumeisen Provincie Noord-Brabant t.b.v. de rapportage van archeologisch vooronderzoek in de vorm van een inventariserend en waarderend booronderzoek' (versie maart 2005).

Legenda

— Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie (omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1.3 Objectgegevens

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Woensdrecht
Plaats	Hoogerheide
Toponiem	Raadhuisstraat 114 t/m 122
Kaartblad	40G
Coördinaten	N 80.975/382.210 O 81.015/382.180 Z 80.975/382.150 W 80.930/382.190
Type object	Nieuwbouw commerciële ruimte en appartementen
Type bodem	Dorpskern, niet gekarteerd
Geomorfologie	Idem

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het bureau-onderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verworven informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe, het voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren en met veldwaarnemingen te completeren. Aan de hand van de op deze wijze verkregen gegevens wordt vastgesteld of er archeologische resten in het plangebied aanwezig (kunnen) zijn, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied eventueel een bedreiging vormen voor het bodemarchief. Indien dit het geval is wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.5 Werkwijze

Bureau-onderzoek

Voor het bureau-onderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Gegevens met betrekking tot bekende en te verwachten archeologische waarden worden onder meer ontleend aan Archis.³ Voor een goede beeldvorming van de ontstaansgeschiedenis van en de bodemopbouw binnen het plangebied worden geomorfologische en bodemkundige kaarten geraadpleegd. Getracht wordt, te achterhalen in hoeverre er informatie voorhanden is met betrekking tot bekende verstoringen in de bodem. Voor een overzicht van de historische en subrecente situatie van het plangebied is topografisch-historisch kaartmateriaal bekeken. De resultaten van voorgaand archeologisch onderzoek – gepubliceerd in archeologische rapporten – zijn nagetrokken op relevantie en bruikbaarheid voor het onderhavige onderzoek. Tenslotte zijn ter zake doende publicaties en bronnen op het internet geraadpleegd.

³Het digitale archeologische informatiesysteem voor Nederland waarvan de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) deel uitmaken.

Inventariserend Veldonderzoek (IVO)

Op het onderzoeksterrein zijn in totaal zes boringen gezet ten behoeve van de archeologie (afb. 2). De boringen zijn zoveel mogelijk verspreid over het onderzoeksterrein gezet op om een juiste, algehele, indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen. Dit leidde onvermijdelijk tot een situatie waarbij locaties, waarop ten tijde van het archeologisch onderzoek nog bebouwing aanwezig was, niet zijn meegenomen in de onderzoeksresultaten. Er dient echter terdege rekening te worden gehouden met de mogelijkheid dat de bodemopbouw op, en de archeologische waarde van, deze locaties afwijkt van die op de wél toegankelijke en onbebouwde terreingedeelten.

De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Vervolgens is de bodemopbouw per boring beschreven en is er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot.

Voor het boren is gebruik gemaakt van een verlengbare edelmanboor met een diameter van 7 cm. Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het gehele terrein en het inspecteren van allerlei ontsluitingen waaronder molshopen. De vondstzichtbaarheid was slecht. Een deel van het terrein is bebouwd met huizen en schuren, en een deel is bestraat. Alleen in de tuinen van de percelen kon worden geboord. Hiervan is het oppervlak sterk verstoord.

2 Bureau-onderzoek

2.1 Beschrijving van het onderzoeksgebied

Fysische geografie en geo(morfo)logie

Hoogerheide ligt in het uiterste zuidwesten van de provincie Noord-Brabant, op slechts enkele kilometers afstand van Zeeland en de Belgische grens. Fysisch-geografisch maakt het dorp deel uit van het Zuidelijk zandgebied, direct ten westen ervan bevindt zich het Zuidwestelijk zeekleigebied van Beveland. De overgang tussen beide regio's is abrupt en wordt gevormd door een steile terraswand die vanuit Ossendrecht (via Hoogerheide) in noordelijke richting naar Bergen op Zoom loopt, de *Brabantse wal*. De terraswand is vermoedelijk in het Eemien gevormd als gevolg van erosie door de zee. De hoogte van de steilrand varieert van enkele meters tot ruim 20 meter (Damoiseaux 1982). Op de Geomorfologische Kaart van Nederland (kaartblad 49, Bergen op Zoom) gaat de Zeeuwse vlakte van getijafzettingen (legenda-eenheid 2M35) in oostelijke richting via een smalle strook met een afbraakwand (11/10A2), gevolgd door hoge (plaatselijk met een laag dekzand bedekte) terrasafzettingsrest (12B15) over in het stuifduinenrijke (3L8, 4L8 en 4L9) zuidwesten van Noord-Brabant. De onderzoekslocatie maakt deel uit van genoemde terrasresten, direct ten westen ervan bevindt zich de afbraakwand.

In het westen van Noord-Brabant bestaat de bovenlaag van de ondergrond uit afzettingen van de Formatie van Waalre uit het Vroeg-Pleistoceen. Deze formatie bestaat uit een afwisseling van zand- en kleilagen, die in het zuidoosten

03-10-2006

81141 / 382294

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 (c)TDN
- onderzoeksgebied
- boorpunt

80817 / 382028

Afbeelding 2 Locatie van de boorpunten in het plangebied aan de Raadhuisstraat te Hoogerheide. Kaart: H. Buitenhuis.

van Nederland een fluviale oorsprong hebben, maar in het westen van Noord-Brabant en Zeeland onder mariene omstandigheden zijn gesedimenteerd (De Mulder et al. 2003, pp. 324–325). De slecht doorlatende bovenste kleilaag van deze formatie (Laagpakket van Hoogerheide) heeft een remmende invloed op de waterhuishouding, vergelijkbaar met het keileem in Noord-Nederland (Berendsen 2005). Op de Formatie van Waalre is tijdens de voorlaatste en laatste ijstijd (respectievelijk het *Saalien* en *Weichselien*) een tot enkele meters dikke laag ‘dekzand’ van de Formatie van Boxtel (Laagpakket van Wierden) afgezet. Onder ‘dekzand’ worden in periglaciale omstandigheden, eolisch (door de wind) afgezette, meestal vrij fijne zanden verstaan. In dit dekzand hebben zich in de jongste geologische periode, het Holoceen, bodems gevormd. Als gevolg van menselijk ingrijpen in het landschap (ontbossing, afplaggen aan de heide) is lokaal in het Nederlandse zandgebied op het Laagpakket van Woerden een pakket stuifzand afgezet, het Laagpakket van Kootwijk (Formatie van Boxtel). Hoewel deze eolische afzetting vanaf het Midden-Holoceen kan dateren, betreft het in hoofdzaak een fenomeen uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd (De Mulder et al. 2003).

Bodemkunde

In of op het dekzand hebben zich in de loop van het Holoceen bodems gevormd. De bodem in de omgeving van Hoogerheide wordt gekenmerkt door het voorkomen van een grote variatie aan bodemtypen, de planlocatie zelf – onderdeel van de historische dorpskern – is op de de Bodemkaart van Nederland (kaartblad 49 Oost, Bergen op Zoom) niet gekarteerd. De meest voorkomende eenheden rond het dorp vormen podzolgronden, enkeerdgronden en vaaggronden. Hiernaast vindt in het westen de overgang plaats naar de vaaggronden van het zeekleigebied. In paragraaf 2.3 zal het ontstaan van deze (voor een aanzienlijk deel sterk antropogeen beïnvloede) bodemtypen in een historisch kader worden geplaatst.

Direct ten noorden en westen van Hoogerheide liggen twee typen podzolgronden. Grenzend aan het dorp zijn dit laarpodzolgronden van leemarm en zwak lemig fijn zand (legenda-eenheid cHn21), in een brede strook ten westen hiervan komen veldpodzolgronden van leemarm en zwak lemig fijn zand (Hn21) voor. Veldpodzolbodems vormen veelal jonge ontginningsgronden (STIBOKA 1980), welke veelal pas in de loop van de 20e eeuw als landbouwgrond in gebruik zijn genomen. Podzolbodems ontstaan door een eeuwenlang proces van uitspoeling en inspoeling in leemarm dekzand. Ten gevolge van het neerslagoverschot in Noordwest-Europa migreren organische en minerale stoffen uit de bovengrond. De hierdoor onstane askleurige laag in het bodemprofiel wordt uitspoelingshorizont genoemd (E-horizont). Het is deze laag die zijn naam verleend heeft aan podzolgronden (Russisch: pod = gelijkend, zola = as). Op iets grotere diepte slaan deze stoffen neer, waardoor een donkerbruine inspoelingshorizont (de zogenaamde B-horizont) ontstaat.

Verspreid over een vrij aanzienlijk oppervlak van het uiterste zuidwesten van Noord-Brabant komen vlak- en duinvaaggronden van leemarm en zwak lemig fijn zand (respectievelijk Zn21 en Zd21) voor. Dit zijn de stuifzanden van het Laagpakket van Kootwijk, die in hoofdzaak vanaf de Middeleeuwen op het pleistocene dekzandpakket zijn afgezet. Aanleiding voor de vorming hiervan was vaak de overexploitatie van heidevelden door de mens. Hierbij dient bedacht te worden dat het

vaak de uitgestoven heidevelden zelf zijn waar het stuifzand is afgezet. Onder het stuifzandprofiel bevinden zich derhalve in de meeste gevallen de restanten van een humuspodzol. Bodemvorming heeft in het stuifzand nog (vrijwel) niet plaatsgehad, wel kunnen in het veelal fijne zand grijze humusbandjes aanwezig zijn.

Op de terrasafzettingsresten ten westen van de dorpskern, grenzend aan de onderzoekslocatie aan de Raadhuisstraat, bestaat de bodem uit hoge zwarte enkeerdgronden van leemarm en zwak lemig zand (zEZ21). Dit bodemtype wordt ligt vaak op relatief hoge landschapsdelen in het zandgebied en wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een sterk humeus bemestingsdek, de es. Vaak rust dit dek op de B-horizont van een humuspodzol, soms ook is er een scherpe overgang naar een roestige (ijzerrijke) C-horizont.

2.2 Bekende archeologische waarden

Er is slechts een beperkt aantal archeologische waarden bekend uit de omgeving van de onderzoekslocatie. Mogelijk heeft het gebied in vergelijking tot andere delen van Nederland een archeologische onderzoeksachterstand. De Archeologische Monumenten Kaart (AMK) geeft voor de omgeving van de projectlocatie geen meldingen; wel is in Archis een aantal archeologische waarnemingen opgenomen (afb. 3).⁴

Tijdens een tweetal geo-archeologische booronderzoeken door RAAP archeologisch adviesbureau in 1999 zijn enkele archeologische waarnemingen gedaan. Op een terrein aan de Huibergsche weg is vermoedelijk mesolithisch vuursteenafval in de boorkern aangetroffen. Intensivering van het boorgrid rond de vondstconcentratie heeft echter geen aanvullende vondsten opgeleverd, bovendien bleek de bodemopbouw van het terrein door egalisatie goeddeels verstoord (waarneming 138700). Een onderzoek aan de Sportlaan heeft enkele niet-determineerbare aardwerkfragmenten opgeleverd (138701). Op basis van het gegeven dat de vondsten afkomstig zijn uit de E-horizont van een overstoven, intact podzolprofiel, lijken de omstandigheden voor de aanwezigheid van een archeologische vindplaats hier optimaal. Ook rond Woensdrecht is een aantal waarnemingen gedaan. Op een enigszins met de onderzoekslocatie vergelijkbaar terrein direct ten noorden van de dorpskern van Woensdrecht zijn in 1989 door Heemkunde Kring het Zuiderkwartier nederzettingssporen uit de IJzertijd tot en met de Vroege Middeleeuwen aangetroffen (17873). Uit een cultuurlaag tussen de es en het pleistocene dekzand is een aanzienlijke hoeveelheid aardewerk geborgen, overwegend uit de Vroege Middeleeuwen. Ook ten oosten en zuidoosten van het dorp zijn scherven uit de Romeinse Tijd (36061) en de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd geborgen (37473). Voor een overzicht van de archeologische periodisering wordt verwezen naar bijlage 2.

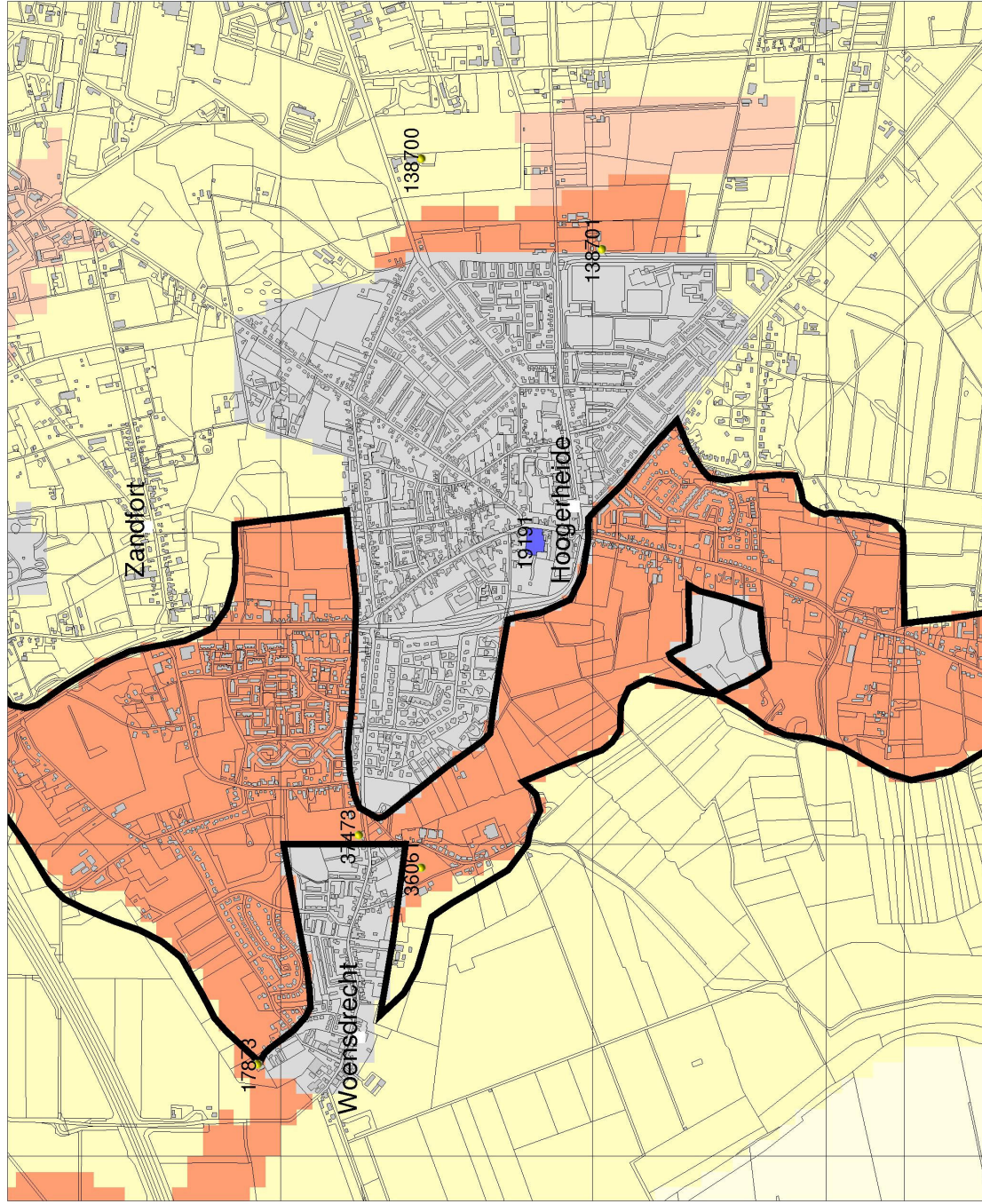
In 2001 is door Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) een geo-archeologisch onderzoek verricht op een terrein ten oosten van de Antwerpsestraatweg en ten noorden van de Duinstraat. Hierbij werd overwegend een verstoord bodemprofiel aangetroffen, archeologische indicatoren ontbraken (informatie ontleend aan briefrapport 'Rapportage AAI Hoogerheide' van drs. B. Bijl d.d. 23 juli

⁴Bij het vaststellen van de bekende archeologische waarden in de omgeving van het plangebied is een terrein van ruim één kilometer rond het terrein als uitgangspunt gehanteerd.

Hoogerheide

Raadhuisstraat

27-09-2006

Legenda

- PLAATSNAMEN
- ONDERZOEKSMELDINGEN
- WAARNEMINGEN
- ESSEN
- HUIZEN
- GRID_1KM
- TOP10 (c)TDN
- IKAW
- zeer lage trefkans
- lage trefkans
- middel-hoge trefkans
- hoge trefkans
- lage trefkans (water)
- middel-hoge trefkans (water)
- hoge trefkans (water)
- water
- niet gekarteerd

0 500 m

ROB
ArchisII

Afbeelding 3 Archeologische verwachtingswaarden, monumenten en waarnemingen in de omgeving van de onderzoekslocatie. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 27 september 2006.

2001). Op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) tenslotte is het plangebied – als elke woonkern – niet gekarteerd (afb. 3). De aan het terrein grenzende es heeft een hoge verwachtingswaarde: het bemestingsdek heeft hier eeuwenlang de potentieel aanwezige archeologische grondsporen in het onderliggende dekzand beschermd.

2.3 Historische situatie

Lanschap

Tussen 1838 en 1857 is het zuiden van Nederland topografisch gekarteerd. Het resultaat van de verkenningen is op schaal 1:50.000 gepubliceerd in de Topografische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (TMK). De nettekeningen geven een goed beeld van Nederland aan de vooravond van de ingrijpende wijzigingen die het onder invloed van de modernisatie zou ondergaan. Het agrarische landschap van het zuiden van Nederland vertoont grote gelijkenis met het esdorpenlandschap in het noordelijk en oostelijk zandgebied: een nog dunbevolkt gebied, waarin de dorpskernen met elkaar verbonden zijn door een netwerk van onverharde wegen. De grotendeels zelfvoorzienende economie draait rond de landbouw op de mineraalarme zandgronden. De heidevelden rond de dorpen, de *gemeeynten*, werden gebruikt om de schapen te weiden, die 's avonds naar de boerderijen in het dorp werden teruggebracht. Hier werd hun mest in *potstallen* vermengd met strooisel en/of plaggen. De aldus verkregen mest werd in het voorjaar uitgereden over het aan het dorp grenzende akkerland, de *enk* of *es*. Door de gestage ophoging van de akkers op de es lag deze op den duur vaak als een enigszins verhoogd terrein in het landschap.

Als gevolg van overexploitatie van het landschap – overbeweiding en het steken van plaggen op de heidevelden, grootschalige branden – zijn in hoofdzaak na 1500 stuifzandgebieden van aanzienlijke omvang ontstaan: landduinen bepalen omstreeks 1840 het landschap in het zuidwesten van Noord-Brabant (afb. 4). Het merendeel van de voormalige heidevelden is bedekt onder een pakket stuifzand. Vanaf omstreeks het midden van de 19e eeuw, maar in hoofdzaak na de uitvinden van kunstmest tegen het einde van de 19e eeuw, werd het mogelijk de stuifzandgebieden te ontginnen. Voor een deel zijn ze vervolgens in gebruik genomen als agrarisch gebied, grote delen van de arme dekzand- en stuifzandgronden zijn ook beplant met staatsbossen. Overwegend ging het om productie-naaldbossen, waarvan de stammen veelal voor het stutten van mijngangen in Limburg werden gebruikt. Op de historische kaart uit 1840 worden de ontgonnen bosgebieden aangeduid als *plantages* (afb. 4). De Hoogerheidsche plantage is rond 1830 aangeplant. Dat de ontginning van de stuifzandgebieden zich hier nog in een beginstadium bevindt, blijkt uit een topografische kaart uit het laatste decennium van de 19e eeuw: hierop is het bosareaal aanzienlijk toegenomen (afb. 5).

Dorpskern

Op beide genoemde historische kaarten maakt de planlocatie deel uit van de dorpskern en is hierop bebouwing aanwezig. De kavels direct ten westen hiervan maken deel uit van de es. De historie van Hoogerheide gaat terug tot de Middeleeuwen: in een bron uit 1339 is er sprake van het leengoed 'op die Hoeghe heide'. Hierom-

heen heeft zich het dorp Hoogerheide, strategisch gesitueerd langs de weg Bergen op Zoom-Antwerpen, ontwikkeld (www.woensdrecht.nl). Het dorp heeft tot ver in de 20e eeuw een sterk agrarisch karakter gehad. Vanaf het laatste kwart van de 19e eeuw is ook de baksteen- en dakpannenindustrie tijdelijk van belang geweest. Hiervoor werd op veel plaatsen klei uit de Formatie van Waalre gewonnen (Berendsen 2005). Op beide voornoemde historische kaarten zijn de groeves nog niet aanwezig, wel zijn de oude groeves aangegeven op de Bodemkaart van Nederland (kaartblad 49 Oost, Bergen op Zoom).

Het straatbeeld van de Raadhuisstraat waaraan het plangebied grenst, bestaat thans voor een groot deel uit 19e en begin 20e eeuwse karakteristieke gebouwen. Enige percelen ten zuiden van het plangebied ligt een grote laat-19e eeuwse kerk, gebouwd op de plek van een vroegere kerk. Tussen de kerk en het plangebied heeft een begraafplaats gelegen. In het plangebied is een monumentaal pand gelegen (Raadhuisstraat 120). In het Archeologische Cultuurhistorisch concept-advies, uitgebracht door de directie SCO (auteurs R. Louers en P. Peeters), wordt dit pand aangeduid als planologisch te beschermen. In een reactie hierop van de Woningstichting Woensdrecht wordt aangegeven dat de stedenbouwkundige het pand echter als niet behoudenswaardig beschouwd. Op basis van historisch onderzoek kan de aard van de pre-19e-eeuwse bewoning ter hoogte van het plangebied gespecificeerd worden. Bekend is, dat zich alhier rond het laatste kwart van de 15e eeuw aan de westkant van 's Heeren Strate (de huidige Raadhuisstraat) de pottenbakkerij van Malijn bevond. Aan het begin van de 16e eeuw is potmaker Henrich Mathijssen hier gevestigd.⁵

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op basis van de bij het bureau-onderzoek verkregen informatie kan een archeologisch verwachtingsmodel voor het plangebied worden opgesteld. De onderzoekslocatie is gesitueerd in de historische dorpskern van Hoogerheide, op een terrasafzettingsrest direct naast een steilrand die de overgang naar het zeekleigebied vormt. De bodemopbouw zal in het verleden een podzolprofiel hebben gehad, indien het terrein voor een (korte) periode deel heeft uitgemaakt van de es kan hierop een dun esdek zijn aangebracht. De analyse van historisch kaartmateriaal heeft echter aangetoond dat er in ieder geval vanaf de eerste helft van de 19e eeuw bebouwing op de kavels van de projectlocatie aanwezig is geweest, die de oorspronkelijke bodemopbouw in meer of mindere mate (afhankelijk van de funderingsdiepte en -wijze) zal hebben verstoord. De trefkans op archeologische waarden is in belangrijke mate afhankelijk van de huidige bebouwing: afgezien hiervan heeft het terrein in het verleden door zijn hoge ligging een uiterst gunstige locatie gevormd voor menselijke bewoning en/of gebruik. Het Inventariserend Veldonderzoek (IVO) zal derhalve duidelijk moeten maken in hoeverre de huidige bebouwing de oorspronkelijke bodemopbouw en potentieel hierin aanwezige archeologische grondsporen intact heeft gelaten, waaronder de aanwezigheid van resten van een begraafplaats.

⁵Met dank aan mevrouw Kosters van de gemeente Woensdrecht voor het leveren van de informatie. Het relevante historische kaart- en archiefmateriaal kan worden geraadpleegd in het artikel *Van pottenbakkersafval tot zilveren florijnen*, gepubliceerd door A. Raats en P. van Oevelen in het tijdschrift van Heemkundekring "Het Zuidkwartier", *de Tijding* nr. 2, 2003.

Afbeelding 4 De omgeving van de onderzoekslocatie in 1840. Kaartfragment uit: Geudeke et al. (1990).

Afbeelding 5 De omgeving van de onderzoekslocatie tijdens verkenningen in 1893 en 1894. Kaartfragment uit: Caspers et al. (2005).

3 Inventariserend veldonderzoek

3.1 Bodemopbouw

In alle zes boorpunten is alleen zand aangetroffen. De bovenste laag bestaat uit een 65–100 cm dikke bouwvoor, zwak tot matig humeus, betrekkelijk fijn zand. In deze bouwvoor zijn resten van puin, glas en kunststoffen (piepschuim) aangetroffen tot in de onderkant van dit pakket. De bouwvoor ligt met een vrij scherpe overgang op geelwit, fijn zand dat minstens tot een diepte van 170 cm beneden maaiveld is aangetroffen.

3.2 Vondsten

Tijdens het archeologische veldonderzoek zijn er, behalve bovengenoemde recente resten in de bouwvoor, geen archeologische indicatoren aangetroffen.

4 Conclusie en aanbeveling

Het specifieke archeologische verwachtingsmodel beschrijft de mogelijke aanwezigheid van archeologische waarden in het plangebied. Er zijn een drie mogelijke bodems in het plangebied te verwachten:

- op de terrasafzetting is dekzand afgezet waarin zich een podzolbodem heeft ontwikkeld. Indien deze podzolbodem aanwezig is, bestaat de mogelijkheid om hierin (prehistorische) vindplaatsen aan te treffen;
- op het dekzand is een es gevormd. Deze zou onderliggende archeologische resten hebben kunnen beschermd;
- op het zand heeft zich stuifzand afgezet. Volgens het verachttingsmodel zou dit vooral in de Vroege Middeleeuwen hebben afgespeeld.

In elk van deze bodemtypes kunnen zich overblijfselen van een begraafplaats van de nabijgelegen kerk bevinden.

Uit het veldonderzoek blijkt, dat er geen stuifzand is afgezet en dat er geen herkenbare es is gevormd. De bouwvoor is vrij dik en verstoord (zie aanwezigheid van plastic op enige diepte), en is gelegen op het onverstoorde zand van de C-horizont van een dekzandpakket. Daaruit volgt tevens dat er geen resten van een oude bodem (meer) aanwezig zijn. Ook zijn er in de boorpunten geen aanwijzing gevonden voor het gebruik van het plangebied als begraafplaats. Hoewel de geplande verstoring door de bouw van een parkeergarage tot circa 4 m beneden maaiveld plaats zal vinden, zullen hierdoor geen dieper gelegen archeologische resten worden verstoord: tussen 65–170 cm beneden maaiveld is alleen onverstoord dekzand aangetroffen. Aangezien dit dekzand tijdens de laatste ijstijd is afgezet, bestaat er geen mogelijkheid dat zich hieronder nog archeologische resten bevinden.

Dit gaat echter niet op voor de smalle strook met woningen direct aan de Raadhuisstraat. De analyse van historisch bronmateriaal heeft aangetoond dat zich hier vanaf de Late Middeleeuwen bebouwing heeft bevonden, waarbij voor de laat 15e en begin 16e eeuw zelfs het ambacht van de bewoners (pottenbakkers) bekend is. Tijdens het uitvoeren van het archeologisch onderzoek bevond zich op deze locaties nog (recente) bebouwing, waardoor het niet mogelijk was de bodemopbouw hier

te bestuderen. Vanwege de hoge potentiële archeologisch-historische waarde die deze percelen bezitten voor het bestuderen van de laatmiddeleeuwse bewoningsgeschiedenis van Hoogerheide, is archeologisch vervolgonderzoek – bijvoorbeeld door de sloop- en graafwerkzaamheden op het terrein onder archeologische begeleiding te laten plaatsvinden, conform de voorwaarden zoals verwoord in KNA 3.1 – hier zeer wenselijk. Een definitieve beslissing in deze wordt genomen door het bevoegd gezag, de gemeente Woensdrecht.

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Caspers, T., A. van der Leest & H. Stam, 2005. *Grote Historische topografische Atlas ± 1905, Noord-Brabant, 1:25.000*. Tilburg.
- Damoiseaux, J.H., 1982. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij kaartblad 49 Oost Bergen op Zoom*. Wageningen.
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 4 Zuid-Nederland 1838–1857*. Groningen.
- Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.
- STIBOKA, 1980. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 13 Winschoten en 18 Ter Apel – 23 Nieuw-Schoonebeek*. Wageningen.

Bijlage 1 Boorstaten

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

grondsoort (onderdeel lithologie)		humus (onderdeel lithologie)
Z zand		h1 zwak humeus
bijmengsel (onderdeel lithologie)		h2 matig humeus
sl zwak siltig		

boring 1 <i>Boormethode: edelmanboring.</i>			
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
80 Zs1h2	donker grijs	scherp	<i>Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Archeologische indicatoren: onverbrand bot, spoor. Bodemkundige interpretaties: bouwvoor.</i>
120 Zs1	witgeel	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed.</i>
boring 2 <i>Boormethode: edelmanboring.</i>			
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
100 Zs1h1	bruingrijs	scherp	<i>Vlekken: licht gevlekt, licht geel. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Archeologische indicatoren: baksteen, spoor. Bodemkundige interpretaties: bouwvoor.</i>
125 Zs1	witgeel	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Geologische interpretaties: dekzand.</i>
boring 3 <i>Boormethode: edelmanboring.</i>			
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
100 Zs1h2	donker bruingrijs	geleidelijk	<i>Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Archeologische indicatoren: baksteen, weinig, glas. Bodemkundige interpretaties: bouwvoor.</i>
130 Zs1	bruingrijs	scherp	<i>Vlekken: licht gevlekt, licht geel. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed.</i>
170 Zs1	witgeel	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Geologische interpretaties: dekzand.</i>
boring 4 <i>Boormethode: edelmanboring.</i>			
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
70 Zs1h1	grijsbruin	geleidelijk	<i>Vlekken: licht gevlekt, licht geel. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Bodemkundige interpretaties: bouwvoor.</i>
100 Zs1	licht geel	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Geologische interpretaties: dekzand.</i>
boring 5 <i>Boormethode: edelmanboring.</i>			
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
65 Zs1h1	grijsbruin	geleidelijk	<i>Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Archeologische indicatoren: baksteen, spoor. Bodemkundige interpretaties: bouwvoor.</i>
110 Zs1	geel	geleidelijk	<i>Vlekken: sterk gevlekt, donker grijs. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Bodemkundige interpretaties: rommelig.</i>
135 Zs1	witgeel	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Geologische interpretaties: dekzand.</i>
boring 6 <i>Boormethode: edelmanboring.</i>			
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
80 Zs1h1	grijsbruin	geleidelijk	<i>Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Archeologische indicatoren: baksteen, spoor. Bodemkundige interpretaties: bouwvoor. Opmerkingen: Piepschuim.</i>
120 Zs1	licht witgeel	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C. Zandmediaanklasse: zeer fijn. Zand sortering: goed. Geologische interpretaties: dekzand.</i>

Bijlage 2 Periodisering

De onderstaande tabel geeft een vereenvoudigde archeologische tijdsschaal (conform Brandt et al. 1992).

Periode	
Paleolithicum	8800 v. Chr. en eerder
Mesolithicum	8800–4900 v. Chr.
Neolithicum	5300–2000 v. Chr.
Bronstijd	2000–800 v. Chr.
IJzertijd	800–12 v. Chr.
Romeinse Tijd	12 v. Chr. – 450 n. Chr.
Vroege Middeleeuwen	450–1050 n. Chr.
Late Middeleeuwen	1050–1500 n. Chr.
Nieuwe Tijd	1500 n. Chr. tot heden
